

פיתוח אחריות אישית וחברתית והתמודדות עם בריונות

תלמידי למען תלמידי - כולנו "איבואי אף"!

מערכת החינוך פועלת לקידום אקלים חינוכי מיטבי ומעצים המקדם רווחה נפשית ומוגנות בקרב כלל התלמידים והקהילה החינוכית. כחלק מהתכנית המערכתית של המשרד מוצגת לפניכם ערכה העוסקת בפיתוח אחריות אישית וחברתית והתמודדות עם בריונות. הערכה נוצרה ונכתבה על מנת לתת מענה לסוגיות, דילמות והתנהגויות המתרחשות בקרבנו: אירועים בהם ילדים פוגעים ונפגעים ואירועים בהם ילדים עומדים מן הצד ולא נוקטים פעולה למניעת הפגיעה. תופעת הבריונות מוגדרת כפגיעה מתמשכת של חזק בחלש המתרחשת בכל מרחבי החיים: בבית-הספר, אחר הצהריים, בהסעות ובמרחבים הווירטואליים.

הערכה "פיתוח אחריות אישית וחברתית והתמודדות עם בריונות" פותחה באגף שפ"י, ומציעה לצוותים החינוכיים, לקהילת ההורים ולכלל תלמידי המערכת להתבונן על תופעת הבריונות במבט אקולוגי. מבט המזהה את ההשפעות הייחודיות של כל אחד ואחד על התופעה, כמו גם את השפעת תופעת הבריונות על כולנו כפרטים, כבעלי תפקיד וכחברה. מבט אקולוגי וחברתי אשר מתורגם לעמדה של מחויבות אישית וחברתית ולאמונה פנימית במסוגלות עצמית כמקדמת התנהגות חברתית משפיעה ומחוללת שינוי.

הערכה מציעה לקוראיה רקע תאורטי ותכניות התערבות המבוססים על שתי תפיסות חינוכיות: גישת "תפקידי המשתתף" (Kärnä, Voeten, Poskiparta, & Salmivalli, 2010) - גישה מחקרית המתייחסת לדרך בה תלמידים מעורבים במצבי בריונות, ומניחה כי מלבד פוגעים ונפגעים, גם לילדים ולנערים אחרים, כגון אלה העומדים מן הצד, תפקיד משמעותי בהתרחשות הבריונות. לפיכך ההתערבות החינוכית צריכה להתייחס לכלל תלמידי הכתה ולדינמיקה החברתית שמתרחשת בה.

"הגישה הסלוטוגנית" (Antonovsky, 1979, 1987) וגישת "הפסיכולוגיה החיובית" (Seligman, 2005) יוצאות מתוך תפיסה שלכל פרט יש כוחות ויכולות אותם ניתן לפתח ולהעצים ובכך לתרום לחוסנו ולרווחה הנפשית שלו. לדוגמא, תכנית התערבות על פי גישה זו תתמקד בפיתוח יכולת התלמידים להשפיע באופן חיובי בבית הספר, בחיזוק מיומנויות פרו-חברתיות ורגשות אמפטיה וברכישת תפקידים חברתיים המונעים בריונות

על מנת לטפח קהילה המעודדת אחריות אישית וחברתית ופועלת למניעת אלימות יש לגייס את "הכפר כולו". התמודדות יעילה עם תופעת הבריונות דורשת תהליך עקבי של פיתוח יחסים בין אישיים בקבוצה, חיזוק כוחות הפרט, פיתוח ויסות רגשי ופיתוח אחריות וערבות הדדית, זאת בנוסף לטיפול עקבי באירועי בריונות שהתרחשו.

ייחודה של הערכה "פיתוח אחריות אישית וחברתית והתמודדות עם בריונות" הוא בחיבור הברור שהיא מציעה בין התמודדות עם תופעת הבריונות והפגיעה לבין פיתוח מיומנויות חברתיות ורגשיות.

הערכה מכוונת ליישום התערבות כיתתית במסגרת תכנית "כישורי חיים". ההתערבות מעודדת *תלמידים לפצול תלמידים* ולהיות "גיבורי אל" ומשרטטת מהלך לפיתוח עמדה של אחריות אישית וקבוצתית בקרב התלמידים. עמדה אשר תתבסס על קידום דימוי עצמי חיובי, וויסות רגשי, מסוגלות עצמית, תחושת שייכות וקשר במרחב הפיזי והווירטואלי. במהלך ההתערבות צוותי החינוך יעסקו בהעצמת התלמידים כפרטים, והעצמת הכיתה כארגון חברתי הפועל מתוך עקרונות של ערבות הדדית ואחריות אישית ומיישם הלכה למעשה את תפיסת "האחר הוא אני".

הילדים מוזמנים לפתח עמדה של "מסוגלות עצמית" גבוהה ביחס לחייהם בכלל ובמצבי קונפליקט חברתי בפרט. הילדים לומדים לראות את עצמם כ"גיבור הראשי" של סיפור חייהם ומבינים את כוחם לשמור על עצמם ועל זולתם. המסר המועבר במהלך ההתערבות לתלמידים הוא להיות "גיבורי אל" – אל תפגע, אל תשתוק, אל תעמוד מן הצד. על-פי התפיסה "כוחות אל" בשונה מ"כוחות על" מבוססים על מסוגלות עצמית ועל אמונת הילד ביכולתו לשנות ולהשפיע; הילד הוא המחולל את סיפור חייו. התלמידים לומדים להשתמש ב"כוחות האל" שלהם באמצעות "סולם" המייצג את הכוח לבחור שלא לפגוע בילד אחר. באמצעות "גדר" המייצגת את הכוח לדרוש הגנה מפני פגיעה, ובאמצעות "מגדל" המייצג את הכוח לספק הגנה לחברים. הסולם, הגדר והמגדל הינם ייצוג פיזי של אמונה פנימית והתנהגות חברתית של ילדים המאמינים בכוחם.

ייחודה של ההתערבות פיתוח אחריות אישית וחברתית והתמודדות עם בריונות הוא באופטימיות ובעוצמה שהיא מפיחה בצוות החינוכי ובתלמידים. האמונה כי לכל ילד ולכל אדם היכולת להשפיע, לשנות, לתקן בצד ההבנה כי ערבות הדדית היא מפתח לביטחון ולהגנה, הופכים את הטיפול באירועי בריונות ופגיעה למהלך של טיפוח חוסן חברתי והעצמת כוח שפועל לטובה.

תכנית ההתערבות של משרד החינוך "פיתוח אחריות אישית וחברתית והתמודדות עם בריונות" תובל על ידי מנהלים ומחנכים בתמיכת יועצים חינוכיים, פסיכולוגים ומדריכים, ובשיתוף עם מועצות התלמידים כמובילי דעה בקרב עמיתיהם.

קוראי הערכה מוזמנים לעסוק בנושא הבריונות מתוך נכונות להבין את המציאות על מורכבותה, מתוך אופטימיות ואמונה כי לקבוצה יש כוח חיובי והתמודדות עם בריונות תושג באמצעות כוח ההשפעה, כוח הערבות וכוח האמונה החברתית.